

AZ ŐRSZEMÉLYZET SZOLGÁLATELLÁTÁSA ÉS A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI CÉLOK EVOLÚCIÓJA – ÖSSZEFÜGGÉSEK ÉS KÖLCSÖNHATÁSOK

*The service provision of the prison guard staff
and the evolution of penitentiary objectives –
Interrelationships and interactions*

Jelen írásban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a XIX-XX. század Magyarországán, a korszak domináns céljai és irányai ismeretében milyen szerephez jutottak azok a személyi állományi tagok, akik a fogvatartottakkal közvetlenül érintkeztek. Ennek keretein belül vizsgálni fogom a szolgálatellátás és a stratégiai célok közötti kölcsönhatást, a szabadságvesztés foganatosítására kijelölt létesítmények körülményeit és azokat a feltételeket is, amelyek mentén a személyzet a munkáját végezte. Az elemzésben megkísérlem illusztrálni azokat a körülményeket, amelyek különböző korszakok vizsgálata során a személyzet szerepköreinek, hangsúlyváltásainak forrásai lehetnek.

Kulcsszavak: szolgálatellátás, személyi állomány, tömlöc, felvilágosodás, humanizmus

In this article, knowing the dominant goals and directions of the 19th-20th century, I am looking for the answer to the question, what was the role of those staff members who had direct contact with the prisoners in Hungary during that era. Within the framework of this, I will examine the interaction between staff service provision and strategic goals, the conditions of the facilities designated for serving the prison sentence, and the circumstances under which the staff performed their work. In my analysis I try to illustrate the elements that can be the source for changes and shifts in emphasis in the roles of the staff during the examination of different eras.

Keywords: service, personnel, dungeon, enlightenment, humanism

Bevezető

A modern büntetés-végrehajtási rendszerek egyik legjellemzőbb tulajdonsága, hogy a börtönök működésének rejtelmei, a szabadságelvonással járó szankciók végrehajtására szakosodott apparátus struktúrája immáron az érdeklődő közvélemény számára is jelentős részében megismerhető. A hagyományosan (talán jellegükből adódóan is) zártnak, nehezen elérhetőnek tekintett szervezetek a balladai homályból kilépve nyitnak a külső szemlélődők felé, és így természetesen – sajátos felügyeleti rendszerként – a közvélemény értékítélete is megjelenik. Ez a transzparencia áthatja a működés valamennyi szegmensét, amely meghatározott, a kor elvárásaihoz igazodó elvek és értékek mentén eredményezett stratégiai döntéseken alapulva szolgálja azok teljesülését.

A célokról szóló stratégiai döntések jogalkotói és tudományos oldalon egyértelmű leképeződéseket generálnak, ugyanakkor ezek gyakorlatba történő átültetése a rendszer összetettségéből adódóan szubszidiált folyamat, így a konkrét végrehajtást érintő lényegi elemek a stratégiai tervezés madártávlatából nem feltétlenül magától értetődőek. Különösen igaz ez a személyi állomány őrzést, felügyeletet és ellenőrzést ellátó tagjaira, akik tevékenysége szoros kölcsönhatásban áll a mindenkori célokkal és azok teljesülésével.

A személyi állományi tagok munkáján keresztül körvonalazódó dinamikus biztonsági elemek, illetve a reintegrációs nevelés sarokpontjait képezik az eredményes feladatvégrehajtásnak, ugyanakkor az állomány felé előírt képesítési követelményekben, szolgálati és alaki szabályokban, fegyelmi felelősségben megjelennek a korszakot jellemző egyetemes értékek, tudományos eredmények és a mindezt keretező jogalkotói akarat is.

Az elmélet és a gyakorlat összhangjának kérdésköre, illetve a stratégiai és a gyakorlati szint egyes elemeinek kölcsönös egymásrautaltsága a rendszer zárt jellege miatt hatványozottan van jelen a XIX. század büntetés-végrehajtásában. Az 1843-as büntetőtörvénykönyv-javaslat, illetve a Csemegi-kódex fémjelezte újító kezdeményezések – átfogó jellegüknél fogva – a strukturális változtatásokon kívül hatottak a személyi állomány szolgálattal összefüggő kötelmeire is, a korábbinál részletesebb szabályozási környezetet és egységesebb, szakmaibb munkavégzést előírva.

Jelen tanulmány célja annak vizsgálata, hogy az 1843. évi javaslat, illetve az első világháborút megelőző időszak közötti periódusban milyen irányban fejlődtek a büntetés-végrehajtás stratégiai szintű céljai, továbbá az, hogy mindez milyen hatást gyakorolt a mindennapokban a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állományi tagok munkájára, és mindez milyen mértékben jelent meg a szolgálatellátás során. A komparativitás megkönnyítése, illetve a választóvonal rögzítése érdekében az összehasonlítás alapját a fenti két időszak, mint sarokpont jelenti majd.

Az összehasonlítás elősegítése, illetve a fejlődés origójának megismerése érdekében – bár nem képezi a szűkebb értelemben vett vizsgálat tárgyát – a tanulmányt a napjainkra kialakult rendszerre történő rövid kitekintéssel, majd a középkori állapotok ismertetésével kezdem meg, ezt követően pedig ennek alapján kísérlem meg az elemzést, illetve a magyarországi helyzet bemutatását a késő-reformkorra, a kiegyezést követő időszakra, valamint az I. világháborút megelőző állapotokra koncentrálva oly módon, hogy abban megkísérlem elhelyezni a mindenkor szolgálatot teljesítő személyzet szerepét is. Terjedelmi korlátok, illetve a választott témakörre történő összpontosítás miatt a hangsúlyt a büntetés-végrehajtásra helyezem, a büntető-igazságszolgáltatási rendszer fejlődési ívének elemzésére azokban az esetekben térek ki, amikor az közvetlenül is befolyásolta az intézetek falain belül zajló folyamatokat, vagy az összefüggés oly szoros, hogy az annak rövid ismertetését is indokolja.

A büntetés-végrehajtás szerepe napjainkban

Napjainkban a büntetés-végrehajtás működése jól áttekinthető, a külső szemlélődők által is megismerhető (sőt, ellenőrizhető) rendszert alkot, a rendszer egyes elemeinek összhangját pedig jelentős részben azok a stratégiai szinten megjelenő döntések befolyásolják, amelyek az eredményes, szakmailag megalapozott és a jogállamiság garanciáival körülbástyázott tevékenységet hivatottak előmozdítani. Az a tény, hogy a modern végrehajtási rendszerek átlátható módon, balladai homály nélkül végzik feladataikat, egyben azt is jelenti, hogy a katonai hierarchia és a függelmi rend ellenére nem kizárólag a munkát hivatalosan felügyelő szervek számoltathatják be őket, ugyanis e struktúrában informálisan, közvéleményt alakító tényezőként megjelennek azok a külső szereplők is, amelyek működésre gyakorolt hatása semmiképpen sem lebecsülendő. A nyilvánosságnak ilyen mértékű, az interaktivitás határait már-már súroló bevonódása tipikusan XXI. századi jellemző, hiszen bár a „külsősöknek” szerepük korábban is volt, annak jellege, súlya és befolyása korszakonként változott.

Az, hogy a közvélemény a falak egy része mögé betekintést nyerhet, meglátásom szerint konszenzusteremtő erőt képez és elősegíti a kiegyensúlyozott szakmai párbeszéd megteremtését. Az állami és nem állami részes felek érdekei igen gyakran ellenkeznek, hiszen a büntető-igazságszolgáltatásnak (és a büntetés-végrehajtásnak) egyszerre kell alkalmasnak lennie arra, hogy a prevenció céljai teljesülését segítse, a védett jogi tárgyat ért sérelmet ellensúlyozza és a társadalom szubjektív igazságérzetét valamelyest kielégítse úgy, hogy közben megfeleljen azon alapelveknek is, amelyek a letartóztatottak és az elítéltek jogainak betartását irányozzák elő. Hacker szavaival élve: a börtönügy elsődendő feladata, hogy az elítélt személyi jogainak terjedelmét megállapítsa.¹ Ez egy igen érzékeny egyensúly, hiszen míg a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása óhatatlanul

¹ Hacker E. (1928) p. 4.

egyes alapjogok gyakorlásának szünetelésével jár, amely a szabadságelvonás hatálya alatt álló személyek jogainak védelmét előtérbe helyező külső szempontok irányából képezi vizsgálódás tárgyát, addig az e szempontok alapján propagált és támogatott, humánusabb, a társadalom szemszögéből gyakran enyhítésnek minősülő eszközökben sokan a büntetések kiüresedését és azok preventív jellegének gyengülését látják.

Fentiek ellenére álláspontom szerint sikerült egyfajta konszenzusra jutni a szakma és a társadalom igényei, illetve a vonatkozó alapelvek által diktált működési keretek között, e konszenzus fő forrását pedig a szabadságvesztés-büntetés foganatosításának céljai, illetve az azok megvalósulását előirányzó intézkedésekben történő egyetértés jelenti. A társadalmi diskurzus magasabb szintre emelésével a büntetés-végrehajtási szakma által tett egyes önálló intézkedések a szabadságvesztés mindenkori céljai tükrében vizsgálhatók, így azok a napi feladatok útvesztőjén felülemelkedve, madártávlatból kapaszkodót nyújtanak mind a stratégiai tervezés, mind pedig a számonkérhetőség nézőpontjából.

A szabadságelvonás céljai a büntető-igazságszolgáltatási vertikum valamennyi részén megjelennek, és a végrehajtás helyszíneire szűkülve válnak absztrakt alapelvekből tudományos, majd szakmai konkrétumokká. A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 1. §-ben foglaltak alapján a büntetések és intézkedések célja a meghatározott joghátrány érvényesítésén túl az elítéltek társadalmi beilleszkedésének, illetve jogkövető állampolgárrá válásának elősegítése. A végrehajtás rendjének alkalmasnak kell lennie egyrészt arra, hogy a meghatározott joghátrányt érvényesítse, ugyanakkor arra is, hogy annak során az elítéltek társadalmi reintegrációja megtörténjen. Ahogy Livingstone nyomán Szöllősy fogalmaz: „a bíró csak megállapítja a büntetés nemét és mértékét; de hogy célját eléri-e a büntetés, az az elítélt egyéniségén felül a végrehajtás módjain múlik.”² A korábbiakban ismertetett érdekütközés tehát szakmai szinten is megjelenik, hiszen a biztonságos, szabályozott fogvatartási környezet megteremtésének igénye párbajozik a fogvatartottak reintegrációjának elvárásával és szükségességével. A törvényben is kifejezett stratégiai célok a konkrét végrehajtás szintjére leszűrődve határozzák meg az alrendszer működési kereteit és mindennapjait, és kihatnak a szervezet berendezkedésére is. Az egyetértés alapját a „fogvatartottak megjavításának” szándéka adja, hiszen erre reális esély akkor mutatkozik csak, ha a végrehajtás során a másik oldal ennek alárendeli magát, tehát megtalálja azt a minimumot, amellyel a szabadságvesztés-büntetés szankciójellege még érvényesíthető úgy, hogy a reintegrációs célok nem sérülnek. A win-win szituáció megteremtésével a büntetés-végrehajtás kezdetben eredeti rendeltetésén túli céljai az alapfeladatokba beépülve

² Szöllősy O. (1935) p. 6.

válnak szervezeti küldetéssé, amely a társadalmi elfogadottság növelése mellett mérhető eredményeket is képes produkálni.

A célok megvalósulásában az infrastrukturális feltételek megléte mellette kulcsfontosságú szerepet élvez a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állomány, hiszen ők jelentik az összekötő kapcsot az elítéltek és a megjavításukat célzó eszközök között. A személyi állomány szakosodott elemein keresztül valósul meg egyrészt az a pedagógiai tevékenység, amely támogatja a rabokat az útkeresésben, másrészt pedig az a dinamikus biztonsági rendszer is, amely szükség esetén külső kényszerrel tud ebben közreműködni, illetve a működés biztonságos kereteit megteremteni.

A feladatkörök rendkívüli összetettsége természetesen az állománytáblákban is megjelenik: a modern büntetés-végrehajtási szervezetek a klasszikus őrzési-felügyeleti-ellenőrzési feladatok ellátása mellett a polgári foglalkozások igen széles palettájáról csatornázzák be a tudást, így soraik között helyet kapnak többek között pszichológusok, szociológusok, pedagógusok, jogászok, közgazdászok is. A büntetés-végrehajtási szakképzés interdiszciplináris jellege is olyan munkatársak utánpótlását célozza, akik eredményesen képesek megfelelni az elvárásoknak, továbbá hozzájárulnak a célok teljesítése érdekében tett erőfeszítésekhez. Egyes polgári foglalkozások megjelenése a büntetés-végrehajtási szakterületen manapság evidencia, hiszen elengedhetetlenek az eredményes reintegráció komplex követelményeinek kielégítéséhez, ugyanúgy, ahogy a szolgálatellátást érintő, mind szigorúbb és részletesebb szabályozók szaporodása is.

Napjainkban a személyi állomány képesítése, szakmaisága és szolgálatellátása sarokköve a fogvatartottak társadalomba történő eredményes visszailleszkedésének, tehát a stratégiai célok hosszú távú érvényesülésének, így a velük kapcsolatos valamennyi aspektust áthatja a célorientáltság. Nem feltétlenül lehet ugyanezt a következtetést levonni azonban a múlt évszázadok során követett elvekről, hiszen a szabadságelvonással járó büntetések rendeltetése, eszközrendszere és súlya számos, történelmi szempontból sem jelentéktelen tényezőn alapult, és ehhez alkalmazkodva fluktuált a büntetés-végrehajtási területen tevékenykedő emberek szerepköre is.

A középkori és kora újkori Magyarország

Bár a középkori és kora újkori Magyarország büntetés-végrehajtási rendszerét tekintve tehetőek általános (és általánosításokhoz vezető) megállapítások annak jellegére, működésére, rendszerére (illetve inkább annak hiányára) vonatkozóan, az államalapítástól a középkori magyar állam végének tartott 1526-os mohácsi vereségig, valamint a kora újkori Magyarország szatmári békéig terjedő időszak – ha nem is olyan mértékben, mint az ezt követő évszázadok, de – tovább differenciálható. Erre talán szükség is van, hiszen ha e korszak egészére nézve fogadjuk el általánosságként a feudális Magyarország

szükséges, ámde (részben az egységesség lentebb ismertett hiányának köszönhetően is) mégis összetett berendezkedését, úgy ebbe az evolúciós keretbe kényszerülnék beilleszteni olyan vívmányokat, amelyek már a XV-XVI. században megszülettek. Ilyenek pl. a Corpus Juris Hungariciben szereplő büntetőintézkedések,³ a differenciálás kezdetleges formáinak felbukkanása (Kassa)⁴ vagy a XVI-XVII. században felbukkanó és megszorított idejű, önálló szabadságvesztések,⁵ amelyek III. Károly uralkodása alatt⁶ később már kodifikált formában is megjelennek.⁷

Ha a fejlődést e kereteken belül adottnak is vesszük azonban, annyi megállapítható, hogy a középkori és kora újkori Magyarország büntetés-végrehajtása szinte valamennyi fogalmi elemét nélkülözi annak a törekvésnek, amely a ma ismert, szabadságelvonással járó szankciók (különös tekintettel a XV. századtól rendeltetésében építézetileg is önállósodó carcerre)⁸ alkalmazását jellemzi. Ezek közül az egyik legnagyobb különbséget az egységes, deklarált koncepció hiánya és a szabadságelvonással járó büntetések alárendelt szerepe jelenti.

Ez a megállapítás – ha a rendelkezésre álló eszközök irányából közelítjük meg az elérni kívánt célt – arra a konklúzióra vezethetne, hogy a rabok megjavításának szándéka a középkorban hiábavaló elhatározás lett volna, hiszen semmilyen feltétel nem volt hozzá adott. A javító-nevelő tevékenység huzamosabb időn át történő hatékony kifejtéséhez sajátos tárgyi és személyi feltételek biztosította strukturált környezet megléte szükséges ugyanis, amelyhez maga a szabadság elvonása, mint szankció is hozzátartozik. A határozott idejű szabadságvesztés viszont a polgári korszak Magyarországa előtt korántsem volt széles körben alkalmazva,⁹ főleg nem tekinthető önálló büntetési nemnek. Ennek egyik oka a korabeli körülményekben keresendő: ahogy Mezey is hangsúlyozza, a rendi társadalom hétköznapijainak valóságát olyan sanyarúság jellemezte, amely mellett a szabadságelvonásnak, mint büntetésnek egyszerűen nem volt kellő súlya az élet elvételével, a test csonkításával vagy gyötrésével járó szankciók mellett.¹⁰ A halál jelenléte végigkísérte a rendi társadalom szegényebb rétegeit, ennek fényében pedig e személyek bezárása – munkából történő kiesésük miatt – inkább a földesúrnak okozott bosszúságot, mintsem vazallusainak. Ez a tény egyébként megmutatkozik abban is, hogy differenciálás horizontálisan kezdetben csak a halálbüntetés nemei között,¹¹

3 Mezey B.: Magyar jogtörténet. Online: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_mezey_magyar_jogtortenet/index.html

4 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 39.

5 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 10.

6 Pallo J. (2014) p. 23.

7 Lásd: 1723. évi XII. tc.

8 Lásd: Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 36.

9 Bódiné B. K. (1998)

10 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 10.

11 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 10.

vertikálisan pedig az érintett személy társadalomban elfoglalt helyétől függően történt, a szabadságvesztés végrehajtását illetően nem.

A korabeli viszonyok sajátosságának másik oka maga az infrastruktúra: a rendi társadalom híján volt olyan, specializált létesítményeknek, amelyek más személyek huzamosabb időre történő bezárását lehetővé tették volna jelentős kompromisszumok nélkül.¹² A szabadságelvonás kiegészítő intézkedésként történő alkalmazására, vizsgálati foglyok elhelyezésére pincéket, városfalak tornyait, katakombákat, alkalmaztak,¹³ ahol a körülmények hasonultak a többi büntetési forma kegyetlenségéhez.¹⁴ A gyakran ad-hoc jelleggel alkalmazott helyiségekben uralkodó körülmények bárminemű, a fogvatartással elérni kívánt, a rabok helyhez kötöttségének biztosításán túlmenő célt képesek lettek volna aláaknázni.

A fenti bekezdések illusztrálják, hogy a rendelkezésre álló eszközök mai szemmel nézve kezdetlegesnek, akár archaikusnak is nevezhetők akkor, ha azokat a modern büntetés-végrehajtási célok tükrében vizsgáljuk. Azonnal más színezetet ölt azonban mindez, ha a rendszer lényegét kívülről, a célok irányából kíséreljük meg felbontani.

Tehát mi is volt a büntetésekkel elérni kívánt cél ebben a korszakban? Általánosságként – ahogy a középkori büntetőjog egészével kapcsolatban is – elmondható, hogy egységes koncepció alapuló, elméletileg tisztázott céljai a végrehajtásnak nem voltak, a szankciók alkalmazásának jelentőségét leginkább azok elrettentő ereje, és így a társadalom rendjének generális prevenció alapuló fenntartásának képessége, illetve a megtorlás és a bosszú képezte.¹⁵ A szabadságelvonással járó intézkedésektől viszont a korábban ismertetett okok miatt nem lehetett sokat várni, azok alkalmazása nem volt sem gazdaságos, sem pedig praktikus. Maradtak tehát az élet elvételével járó vagy azt megkeserítő, olcsó és „azonnal ható”, a társadalom szélesebb rétegei által is félt invazív szankciók, sanyargatások, differenciált halálbüntetések, hiszen tényleges elrettentő erővel a korszak társadalmában ezek bírtak.

A néprészvétel sajátos megjelenési formája is tetten érhető a kivégzések és kínzások nyilvánosságában, amelynek duális funkciójától (legitimáló és elrettentő erő) lényegesen több eredményt reméltek és remélhettek, mert ezek érték el a nép jelentős részének ingerküszöbét. E tekintetben megjegyzendő, hogy a nyilvánosságra építő generális prevenció a tömlöcök esetében azok zárt jellege miatt sem érvényesülhetett,¹⁶ a föld alá a közvélemény nem nyert betekintést.

12 Mezey B. (2018) p. 11.

13 Szöllősy O. (1920) p. 4.

14 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 34.

15 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 13.

16 Mezey B. (2018) p. 40.

Persze volt helye ennek az intézkedésnek is a korabeli szankciórendszerben, hiszen – ahogy arról Mezey megemlékezik – Szent István rendelkezései között is szerepelt szigorú büntetéssel egybekötött elzárás azok számára, akik pénteki napon húst fogyasztottak,¹⁷ Szent László törvényeiben pedig már megtalálható a „börtön” megfogalmazás. Mégis, sui generis alkalmazása ritka maradt, és bár a XVI-XVII. századtól kezdve egyre gyakrabban fordul elő rokon értelmű kifejezés, a szabadságvesztés főbüntetésként történő alkalmazására egészen az újkorig várni kell.¹⁸

A „felügyelet” összetétele tükrözte az infrastruktúrát és a szabadságelvonás szerepét is: a tömlöcökben nem folyt komoly szakmai munka, így a rabok mindenkori őrzését ellátó személyzet felé sem támasztottak szigorú elvárásokat és a börtönöri munkát nem tekintették önálló hivatásnak.¹⁹ Mivel kifejezetten erre a célra épített létesítmények hiányában a legtöbb tömlöcöt várakban, erődítményekben alakították ki, ebből természetesen következett, hogy az ezek védelmére rendelt katonák (később a hajdúk is),²⁰ a városokban pedig a városőrség látta el az őrzési feladatokat, adott esetben a várnagy felügyelete alatt, akik napi teendőihez képest aprócska szegmens volt ez csupán.

A modern célok hiányában a közkatonák kizárólag, mint rendhagyó statikus biztonsági elemek jelentek meg a rabok mindennapjaiban, akik azért feleltek, hogy a foglyok ott maradjanak, ahová tették őket. Az őrzésen és az ahhoz szorosan kapcsolódó egyéb tevékenységeken (pl. etetés) kívül nem volt dolguk, a rájuk bízott személyekről történő „gondoskodáson” kívül semmilyen szerepet nem kaptak. Egyes tömlöcök – pl. a Boldogkő várában található verem – még az ajtókat is nélkülözték, a foglyok leeresztése kötéllal történt, amely a folyamatos jelenlétet és felügyeletet is szükségtelessé tette. A korabeli várőrség létszáma a vár anyagi körülményeitől, illetve a vár méretétől függött,²¹ amely tovább differenciálhatta az egyes struktúrákat.

Korabeli források is tanúsítják, hogy a rabok őrzése finoman szólva sem tartozott a katonák vágyott feladatkörei közé. Mezey a Várad Regestrum egyik bejegyzését kiemelve idézi fel, hogy több, Borsod vármegyéhez tartozó falubeli megtagadta az őrszolgálatot, még az istenítélet általi próbatételt is vállalva annak bizonyításául, hogy ők „*hadakózók és nem rabtartók*”.²² A feladatkör általános negatív megítéléséhez álláspontom szerint hozzájárultak a szegényes, elviselhetőség határán egyensúlyozó munkakörülmények, a semmittevésből fakadó unalom, az őrfeladatot ellátó személyek lecsökkent harcértéke és a nagyobb haszonnal, esetleg zsákmánnyal kecsegtető portyákból történő kimaradás

17 Mezey B. (2018) p. 85.

18 Vókó Gy. (2014)

19 Mezey B. (2018) p. 91.

20 Mezey B. (2018) p. 27.

21 Könyöki J. (1870) p. 143.

22 Mezey B. (2020)

is. A csökkent harcértékű (vagy munkaképességű) katonák igénybevételének gyakorlata a későbbiekben is találunk példát. A „szakma presztízse” az elkövetkezőkben sem változott, hiszen – ahogy azt Mezey is hangsúlyozza – a későbbi osztrák büntetőpolitika „csereszabatoságát”, a végrehajtási helyszínek és az erre a célra igénybe vett személyek cserélhetőségét a katonák egy része rangon aluliként és funkcióidegenként élte meg.²³ Ez azért lényeges, mert dacára azoknak az egységesítési kísérleteknek és infrastrukturális fejlesztési kezdeményezéseknek, amelyek az újkor küszöbén megjelentek, ez a fajta averzió változatlan formában kísérte végig a rabörzést.

Bár nem tartoznak a szigorúbb értelemben vett személyzet tagjai közé, mégis fontosnak tartom feltüntetni azon „jótékony célú testvériesületek”²⁴ szerepét, amelyek jelen voltak a tömlöcökben, hogy az ott elhelyezettekkel törődjenek. A fogházmisszók, rabsegélyezők egyedülként jelennek meg a jobbítást falakon belülről csempészni szándékozók oldalán, már-már filantróp tevékenységük ellensúlyként jelent meg az őrzést és az alapvető igények kielégítését célzó rabtartással szemben. Mindez azonban – ahogy arra Ruzsonyi is rámutatott – nem tekinthető tényleges korrekciós nevelésnek.²⁵

Az előző bekezdésekkel szándékom annak hangsúlyozása volt, hogy egységes irányelvek és célok hiányában a személyi állomány átvitt értelemben is évszázadokra volt attól a fegyőri eszményképtől, amely célhoz kötött a későbbiekben megjelenik. Az őrzéssel megbízott katonák feladata egyszerű és állandó volt, nem igényelt szaktudást, sem speciális képzettséget, és nem is különült el önálló megbízatással. Végrehajtásához ép fiziológiára, kényszerítő eszközre és az előjáró (ebben az esetben a várnagy) parancsára volt szükség. Ezek a katonák a pusztá jelenlétükkel hajtották végre a rájuk bízott feladatot, hiszen a foglyok adott helyen tartásán túl, e feladatukkal összefüggésben egyéb felelősség nem terhelte őket. Feladatkörük így nem tekinthető túl változatosnak sem. Figyelembe kell ugyanakkor venni azt is, hogy a változatoság nem is volt szükséges, hiszen a szabadságelvonással járó intézkedések saját magukon túlmutató céllal nem rendelkeztek. Ez a minta a középkor vége felé sem változott,²⁶ a hajdúk alkalmazásával álláspontom szerint ugyanezen, egyszerűbb feltételek kielégítését, illetve a fegyverforgatáshoz (valamelyest) értő utánpótlás biztosítását irányozták elő.

Meghatározott cél hiányában azonban a tömlöcök a könyörtelen (és drága) pragmatizmus eszközei maradtak, amelyek nélkülözték a funkcióhoz szükséges építészeti megoldásokat, sok esetben pedig teljesen alkalmatlanok voltak ilyen jellegű használatra, így azokban a rabok bezárása mellett külön intézkedés nélküli sanyargatásuk is megvalósulhatott.

23 Mezey B. (2018) p. 51.

24 Pulszky Á., Tauffer E. (1867) p. 38.

25 Ruzsonyi P. (1999) p. 24.

26 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 42.

A szabadságvesztés-büntetés a XVIII. század elejére sem jutott evolúciójának azon szakaszába, hogy a többi, (részben a császári udvar által kiszabott), célszerűbbnek tartott szankción felülemelkedjen. Az elítéltek sáncmunkára, gályarabságra, csatornamunkára történő beutalása gazdasági érdekeket is szolgált, amelyek mellett a résztvevők meghatározott helyen tartására megint csak, mint pótszükségletként, semmint önálló intézkedésként volt szükség. A katonaság fogva tartásban betöltött, továbbra sem csekély szerepét jelzi az is, hogy a relative rövid életű hajóvontatás-büntetésre ítélték részére elhelyezést biztosító tömlőcökben (Zimony, Szeged, Brod, Gradiska, Sziszek) az őrszemélyzet szintén a hadsereg soraiból került ki.

Mezey kiemeli, hogy egységes terminológia a reformkorban sem jellemezte a személyzetet, és a tömlőc felügyeletét a korábbiakhoz hasonlóan a hajdúk látták el, ugyanakkor egyes, a szakmát érintő új kifejezések bevonása (pl. kormányzó, alkormányzó, felügyelő, felvigyázó, őr)²⁷ a szakmai specializálódás kezdeti lépéseire enged következtetni.

A XVIII. század végén az osztrák egységesítési kísérletek a tömlőcök Helytartótanács alá rendelésében kulminálódtak, így elindulhatott az a koncepcionális fejlődés, amelyet a korabeli töredezett rendszer nélkülözött. A Helytartótanács fennhatósága alá tartozó, a hazai börtönügy első kísérletének tartott, rövid életű, többszöri áthelyezést megélt (Szempc, Tallós, majd Szeged) fenytűtőházakban jelent meg elsőként az intézményesített javítás gondolata,²⁸ illetve e fenytűtőház(ak) rendtartásában jelentek meg a mai felfogás szerinti végrehajtásra utaló regulák,²⁹ amelyek nyomán a magyar börtönügy történelme során álláspontom szerint először lehet majd önállósuló célokról és az ezek alá rendelt szolgálatellátásról beszélni.

Az 1843. évi igazságügyi törvényjavaslat utáni időszak

Magyarország a XIX. század második felébe sui generis büntetés-végrehajtási intézetek nélkül lépett be.³⁰ Még ha mégoly szegényes és kidolgozatlan is volt középkori és a kora újkori Magyarország büntetés-végrehajtása, mégis sajátos alapját képezte azoknak a törekvéseknek, amelyek a rendszer reformját sürgették. Ezeket az alapokat a büntetőjog – ahogy arra Mezey rámutatott – megörökölte, tehát tudományos fundamentumok helyett a gyakorlatra építkezett,³¹ és ehhez az örökséghez tartoztak azok a megyei, városi, úriszéki tömlőcök, amelynek hálózatára a XVIII. századot megelőzően Magyarország támaszkodhatott.³²

27 Lőrincz J., Mezey B. (2019) p. 82.

28 Ruzsonyi P. (1999) p. 26.

29 Pallo J. (2014) p. 23.

30 Ruzsonyi P. (1999) p. 26.

31 Mezey B. (2018) p. 15.

32 Mezey B. (2018) p. 51.

Ez az örökség azonban mind infrastruktúráját, mind pedig vezérelveit és forrásait tekintve szegényes volt, hiszen továbbra sem álltak rendelkezésre önálló, kifejezetten mások kontrollált bezárására tervezett és épített létesítmények, és változatlanok maradtak a körülmények is. A korabeli börtönügyi tudományosság pedig a szó rossz értelmében indult tiszta lappal, hiszen az evolúció oly alacsony lépcsőfokáról kellett kitörnie, hogy az empirizmuson alapuló továbbgondolkodás igen nehéz volt.

Megkezdődött ugyanakkor a szabadságelvonás céljainak evolúciója: az évszázadokig a megtorlás igényét előtérbe helyező, jellegükben és végrehajtásukban ehhez igazodó, a tömlöcztetést alárendelt szerepkörbe taszító, erősen szubszidiált büntetőpolitika részben a felvilágosodás szelének, részben pedig az ennek nyomán felélenkülő tudományos gondolkodásnak köszönhetően mellékszereplőből főszereplővé avanszált.

E paradigmaváltás hatására viszonylag hamar napvilágra kerültek azok a hiányosságok, amelyek pótlását nem lehetett tovább késleltetni. Ahogy arra Mezey is rámutat, ezeket a hiányosságokat inkább utilitarista megközelítéssel akarták pótolni,³³ tehát legfeljebb infrastrukturális bővítésről lehetett (és lett) szó. A börtönügyi tudományosságban végbemenő átmenetet hasonló szemléletmód, egyfajta „gyermekcipős időszak” jellemezte, a gyakorlat követelményeit kielégíteni kívánó korabeli művek még nem kerültek a tudományos értékkel bíró munkák sorába.³⁴

Mégis, annyi talán kijelenthető, hogy a korszakban a felvilágosodás és az Európából érkező hatások miatt elindult egyfajta változás, amelyet – különösen eleinte – bár nem lehetett teljes értékű reformnak tekinteni, mégis hatott a szakma madártávlati nézetére, hiszen a stratégiai és tudományos célok között már alapelv-szerű elhatározások is megjelentek. Erről Finkey is megemlékezik, amikor a büntetőjogi szakirodalom céljaként a büntetési rendszer gyökeres reformját, a szakmát elérő második nagy humanitárius hullámot hangsúlyozza.³⁵

Az alapelvek és a stratégiai célok tehát némileg absztrakt módon, de többé-kevésbé adottak voltak, az 1878. évi V. tc. pedig korszerű, de jövőbe mutató munkaként szabályozta a büntető anyagi jogot. Ehhez az infrastrukturális feltételek, illetve a szűkebb szabályozási környezet sem tudott teljesen hozzáigazodni, amelynek Finkey szerint főként anyagi okai voltak.³⁶ Ez a lemaradás végigkísérte a korszakot, és jelentősebb enyhülést csak a századforduló hozott akkor, amikor az igazságügyi tárca nagyobb figyelmet fordított a tényleges feltételek megteremtésére. Indokoltnak tartom e helyütt megjegyezni, hogy – ahogy azt Mezey is hangsúlyozza – a börtönügyet az apparátus

33 Mezey B. (2018) p. 50.

34 Mezey B. (1997) p. 10.

35 Finkey F. (1930) p. 7.

36 Finkey F. (1930) p. 20.

továbbra sem szakmai, hanem politikai kérdésként kezelte, minimális szakembergárda és nem létező egységesség mellett.³⁷

Fentiekből adódóan némileg joggal remélhető az, hogy a „nemes vállalások”, a humanitárius megközelítés és a szigorú pragmatizmus enyhülése legalább részben leszűrődik a körletek szintjére és megmutatkozik a mindennapi szolgáltatellátásban is. A fogvatartottak nevelését, oktatását tekintve valóban érzékelhetővé vált néminemű fejlődés. Ha a fejezet elején is illusztrált, „tiszta lap” megközelítési módot választjuk, úgy nagy bizonyossággal kijelenthető, hogy a korabeli gyakorlathoz képest e fejlődés mindenképpen jelentős, hiszen korábban konkrét szakmai munka a falakon belül nem folyt, reintegrációs tevékenység pedig – ahogy Nagy is írja³⁸ – nem létezett. Elindult és a századfordulóra felerősödött tehát az a folyamat, amely a börtönügyi nevelést tűzte zászlajára és foglalkozott komolyabban ezen erőfeszítésekkel.

A rabok oktatásában továbbra is jelentős részt vállaltak a felekezetek, mert a szakma alacsony presztízse és díjazása okán hivatásos tanítók körében nem volt népszerű az intézetek meglátogatása és az ott elhelyezettek oktatása.³⁹ A lelki gondozás tehát alapköve maradt a fogvatartottak oktatásával való törekvéseknek. Távol állt azonban mindez a rendszerszinten kidolgozott, egységes és nem utolsósorban hatékony oktatás és képzés modelljétől, hiszen továbbra is az önkéntességre, az egyén elhivatottságából eredő küldetéstudatára épült. Az egységesség korra jellemző hiánya, hogy néhol az ért tanítók, tanítómesterek bevonása is megtörtént, hiszen pl. Vajna a szempci fenyítőháziól írt személyzeti összefoglalójában róluk külön bekezdésben emlékezik meg.⁴⁰ A kérdés, hogy mindez mennyire tekinthető a szó modern értelemben vett korrekciós nevelésnek akkor, ha a Ruzsonyi szerint ahhoz szükséges két feltétel meglétét (a társadalmi elfogadottságot, és az egyéni eredményességet) vizsgáljuk.⁴¹ Álláspontom szerint – ha az összehasonlítás ezen alapját megtartjuk, akkor – semmiképpen sem, hiszen nélkülözött szinte minden olyan tényezőt, amely a reintegrációs nevelés mai tartalmát jellemzi (rendszeres, központosított, egységes, átfogó, hasznosítható, személyiségfejlesztő stb.), azonban a kor előzményeihez viszonyítva már jelentős előrelépésként értékelhető, és megjelent benne valamennyi a XIX. századot jellemző humanitárius mozgalmakból is.

Fentiek ismeretében annyi bizonyosan elmondható, hogy a Deák Ferenc nevével fémjelzett büntetőjogi reform körüli légkör annyiban legalább behozta Magyarországra a felvilágosodás hatását, a humánus erősödését és a magasabb célokon nyugvó

37 Mezey B. (2018) p. 71.

38 Nagy A. (2014)

39 Nagy A. (2014) p. 82.

40 Vajna K.. (1906) p. 66.

41 Ruzsonyi P. (1999)

szolgálatellátás kezdetleges, a kor szempontjából mégis pragmatikusnak tekinthető módját, hogy a személyzet körében megjelent a szakmaiság csírája, és ezzel együtt valamiféle enyhe átmenet a középkori viszonyok és a dualizmus között. A század végére a rendszerszintű megközelítés és a központosított szabályozási igény is megjelentek, amelyet jól tükröz az intézetek Igazságügyi Minisztérium alá kerülése 1868-ban.

Mindezek ellenére úgy vélem, hozzá kell tenni, hogy a magasztos eszmék és a temérdek, újító szándékú elképzelés mögött a gyakorlati megoldások jóval szerényebbek, a realitások pedig jóval sötétebbek voltak. Álláspontom szerint a büntetés-végrehajtásban alkalmazott eszközök továbbra sem voltak tekinthetőek önálló elemeknek, hiszen alárendelt szerepet tölthettek be csakúgy, mint a korábbi időszakban. Ezt tükrözte a fegyőrök fizetése és a büntetés-végrehajtásra fordított általános költségvetés is, ahogy arra Vókó is felhívja a figyelmet.⁴²

A XIX. század végére a börtönépítési projekteknek is köszönhetően üzemelő kilenc országos bv. intézet és közel négyszáz fogház továbbra sem vált varázsütésre élhető helyé, az azokban történő szolgálatellátás pedig továbbra sem képezte a szakma csúcását, viszont általuk adott volt egy (mai szemmel nézve kezdetleges és nem kellő mélységében és egységességében szabályozott) infrastruktúra a jogalkotói akarat hatékonyabb átviteléhez és végső soron a falakon belüli szakmai fejlődés előmozdításához.

A századfordulótól az első világháború kitöréséig

A két, legutóbb feldolgozott korszak közötti határvonal a középkorból történő átmenetnél nem csak a periódusok hossza közötti különbség, hanem a szakmai változások miatt is lényegesen homályosabb, bizonytalanabb.

Jelen írás előző fejezete azzal kezdődött, hogy a hazai börtönügyi fejlődés tabula rasa indult meg a XIX. század derekán, amelynek katalizátora a fogházjavító mozgalom által diktált, erkölcsi és szakmai szempontokon nyugvó érvrendszer, továbbá eleinte kisebb, később növekvő részben a (finanszírozásban meg nem jelenő) politikai akarat voltak. Ezekből a jellemzőkből persze azonnal következtethető, hogy alapvető tényezők hiányában radikális és átfogó változás a századfordulóra sem állt be, legalábbis a körleteken belül semmiképp sem. E fejezet tehát azzal folytatódik, hogy a XVIII-XIX. század fordulójára az erkölcsi alapok, az elképzelések és a stratégiai célok mind a tudomány, mind pedig a politika szintjén szerepet nyertek, amennyiben politika alatt a kormányzatnak a börtönügyi szakirodalom eredményei melletti részbeni elköteleződését értjük.

42 Vókó Gy. (2014)

Fentiekből kiindulva tehát elvárható, hogy néhány attribútum rendelkezésre álljon ahhoz, hogy a börtönbe kerülő személyek esetében érdemi változás legyen elérhető, és a büntetés-végrehajtási intézetek társadalmi hasznossága a rabmunkán túlmutatva a tényleges rehabilitációban is megmutatkozhasson.

A korszak bővítési és fejlesztési célú elképzeléseinek jó lenyomatát adják azok a létesítmények, amelyek működésüket ekkor kezdték meg. Estók hangsúlyozza, hogy az új Btk. rendelkezéseinek végrehajtásához, a progresszív rendszer megvalósításához új börtönökre volt szükség, így lettek pl. Szeged, Kisharta, Budapest büntetés-végrehajtási intézmények otthonadó települései.⁴³ Ugyanitt emeli ki, hogy a korszak összefoglalásának két kulcsmotívuma a rabmunkáltatás, illetve a törvényszéki és járásbírószéki fogházak zömének megépítése volt.

A fogvatartottakkal való, a büntetés foganatosításán túlmutató foglalkozás kérdésköre jogalkotói figyelemre tett szert: a Csemegi-kódex megteremtette a patronázs törvényi háttérét, kifejezetten segélyezési célra címkézett fel pénzforrásokat, ráadásul differenciált is, hiszen főként szegények, fiatalkorúak javára történő kifizetést szorgalmazott.⁴⁴ E helyütt szükséges megemlékezni a Fogházmisszióról, amely a foglyok lelki gondozásán és segítségét túl konkrét reintegrációs célkitűzések megvalósításán is munkálkodott, bár ahogy arra Lőrincz is rámutat, e cselekedetek mögött a szakmai alapok helyett inkább jótékonyági motívumokat kell keresni.⁴⁵ Jogalkotás szempontjából rendkívüli fontosságú a fiatalkorú fogvatartottak differenciálása, amelyet az 1908-as I. büntetőnovella jelenített meg.

A fogvatartottak munkáltatása pragmatikus szemléletmód mentén történő szervezése magában hordozta már azokat az elemeket, amelyeket a végrehajtás során ma is alkalmaz a büntetés-végrehajtás, hiszen a kisipari, kézműipari munkáltatás mellett megkülönböztette már az ún. belső, vagy házi rabmunkát is,⁴⁶ amely a mai munkáltatási rendszer költségvetési munkájának feleltethető meg leginkább. A munkáltatás és szakmaképzés munkaerő-piaci reintegrációban betöltött szerepére Szöllősy Oszkár is felhívta a figyelmet.⁴⁷

Az intézetekben történő szolgálatellátással, a személyi állomány szerepével kapcsolatosan Szöllősy Oszkár ír illusztratív módon: „...a büntetés-végrehajtónak [...] szigorúnak és humánusnak, bátornak és türelmesnek kell lennie, s nemcsak elvont szabályokra, hanem élet- és emberismeretre is szüksége van, hogy feladatának megfelelhessen. Ha

43 Estók J. (2013) p. 36.

44 Lőrincz J. (2014) p. 20.

45 Lőrincz J. (2014) p. 20.

46 Lőrincz J. (2014) p. 20.

47 Szöllősy O. (1935) p. 113.

sikerül az elitéltben elfojtania a rossz hajlamokat, meggyökereztetnie az önfegyelmézést, kötelesség-érzetet és munkakészséget, akkor a börtönből hasznos embert juttathat vissza a társadalomba.”⁴⁸

A századfordulóra rendelkezésre állt egy kiterjedt felügyeleti rendszer, amelynek az Igazságügyi Minisztérium, illetve a királyi főügyész és a királyi járásbírák voltak lényegi szereplői,⁴⁹ illetve tanítók foglalkoztatása is általános volt.

A fogvatartotti munkáltatás minden addiginál szervezettebb és hatékonyabb alkalmazása, az egységes végrehajtási szabályozás megléte, a személyi állománnyal kapcsolatos elvárások és felelősségi körök meghatározása, a tanítók alkalmazása és a strukturált rendszer működtetése, kiegészülve a jogalkotói támogatással rendelkező patronázssal, egy fejlődéssel teli, szakmailag is magas színvonalú szolgálatellátásnak otthont adó korszakot alapozott meg. Még inkább szembevetendő ez a háború utáni éveket vizsgálva, hiszen Estók szavaival élve: Trianon után a hazai börtönügy a perifériára szorult.⁵⁰

Összefoglaló

Írásomban céлом annak bemutatása volt, hogy miként voltak képesek a tudomány eredményeinek felhasználásával és a szakmai evolúcióval közel párhuzamosan fejlődő stratégiai célok arra, hogy konkrét hatást gyakoroljanak az egyes, fogvatartást fogantató létesítményekben zajló munkára, és ez a munka mennyire szolgálta a mindenkori büntetés-végrehajtási célok elérését.

A középkor végrehajtási rendszerére jellemző volt az, hogy sem az infrastruktúra, sem az apparátus nem állt rendelkezésre komoly, átfogó célok kitűzésére és elérésére, viszont paradox módon éppen ez képezte le legjobban a korszak valóságát, hiszen a „*semmi szolgált a semmit*”. Célok és tervek hiányában hiba lenne ugyanakkor valamiféle rendszerszintűséget, egységességet vagy komolyabb szabályozási törekvéseket keresni a várbörtönök és tömlöcök világában, ahogy az itt „*dolgozóktól*” (bár talán helyesebb lenne az „*ide kényszerülők*” szófordulat) sem volt remélhető az, hogy bárminemű módon hozzájárulnak bármilyen, a fogva tartáson túlmutató elhatározás véghezviteléhez. Nem is tették, néhány – főként az egyházat képviselő –, a végrehajtás részét nem képező segítőn kívül.

A következő korszak esetében már tetten érhető az egységesség, amely a XIX. század elején bekövetkező, a nyugati társadalmak humanista szelétől érintett tudományos

48 Szöllősy O. (1935) p. 6.

49 Estók J. (2013) p. 33.

50 Estók J. (2013) p. 38.

és szakmai turbulenciában, illetve az azt követő politikai törekvésekben tükröződik. Madártávlatból a hivatás fejlődése a század végére az új börtönökkel, az egységesülő jogi szabályozással és a korábbinál jóval aktívabb kormányzati szerepvállalással lényegesen gyorsabb ütemet vett fel, amely koordinációra irányuló erőfeszítésekben is megjelent. A keretek viszonylagos megléte mellett a szolgálatellátás is fejlődött, a vonatkozó regulák mellett konkrét elvárások és a célokra való alávetettség is – mindennemű absztrakciót nélkülözve bár, de – megjelent.

Fentieket figyelembe véve talán nem túlzás a késő-dualizmus korát a szakmai evolúció következő lépcsőfokaként aposztrofálni, hiszen a XIX. század derekán beinduló fejlődések során lerakott alapokra sikerrel építkezett, és valódi, távlati célkitűzések is megjelentek a szakma repertoárjában. A gyorsnak semmiképpen sem nevezhető fejlődési folyamatot drámai hirtelenséggel megszüntető, a szakma hanyatlásának megágyazó I. világháború fényében az evolúciós folyamat még inkább szembetűnő és kivehető.

Ez az evolúció a teljes vizsgált időszakra visszavetítve talán legjobban úgy lenne aposztrofálható, ha két képzeletbeli görbén illusztrálnánk: az egyik, az elméleti háttér változását, fejlődését görbe kilengését követné a másik, amely a gyakorlati, intézeti szinten alkalmazott megoldásokat mutatná. A gyakorlat görbéje ugyanazt az utat járná be, mint az elméleté, azonban jóval szerényebb kilengésekkel, esetenként komolyabb késésekkel, hiszen a konkrét intézkedések összessége egészében soha nem tudta lefedni a stratégiai célokból eredeztethető, tudományos-szakmai elvárásokat, inkább csak követte őket. Mindeközben azonban lassan képessé vált arra, hogy fokozatosan beszűrje magába azokat a jellemzőket, amelyeket a modern büntetés-végrehajtási rendszerek építőköveiként a mai napig alkalmaz a szakma munkája során.

Felhasznált irodalom

- Bódiné Beliznai Kinga (1998): Szabadságvesztés-büntetés a középkori Magyarországon, különös tekintettel a fejedelmi Erdélyre. In: Jogtörténeti értekezések 22., (szerk.: Bódiné Beliznai Kinga) Budapest, ELTE Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék
- Csukai Magdolna (2017): A börtönnevelés, börtönoktatás fejlődése Magyarországon. In: Hadtudományi Szemle, 1. sz., Budapest
- Estók József (2013): A büntetés-végrehajtás függelmi viszonyrendszerének, felügyeletének története 1867-1990. között. In: Börtönügyi Szemle, 4. sz., Budapest
- Estók József (2017): A polgári magyar állam büntetés-végrehajtásának egyenruházata és rangrendszere 1867-1945. In: Rendvédelem-történeti füzetek, 53. sz., Budapest
- Finkey Ferenc (1930): A Börtönügy haladása az utolsó száz év alatt (In: Értekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből, Budapest, Magyar Tudományos Akadémia
- Hacker Ervin (1928): Börtönügyi jog a gyakorlatban. Miskolc, Magyar Jövő Nyomdaüzem és Lapkiadóvállalat R.-t
- Könyöki József (1870): A középkori várak, különös tekintettel Magyarországra. Budapest, a Magyar Tudományos Akadémia kiadója
- Lőrincz József – Mezey Barna (2019): A magyar börtönügy története. Budapest, Dialóg Campus Kiadó
- Lőrincz József (2011): Visszatekintés a személyi állomány felkészítésének múltjára. In: Börtönügyi Szemle, 1. sz., Budapest
- Lőrincz József (2014): A magyar börtönügy fénykora 1880-tól 1913-ig. In: Börtönügyi Szemle, 1. sz., Budapest
- Megyery István (szerk., 1905): A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek. Budapest, Magyar Kir. Igazságügyministerium
- Mezey Barna (1995): A magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest, Osiris Kiadó
- Mezey Barna (1998): A középkori tömlöctől a modern büntetés-végrehajtási intézetekig. In: Jogtörténeti értekezések (szerk.: Bódiné Beliznai Kinga), Budapest, ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék
- Mezey Barna (2010): Régi idők tömlöcei. Budapest, Rubicon Ház Kiadó
- Mezey Barna (2018): Börtönügy a 17-19. században. Budapest, Gondolat Kiadó
- Mezey Barna (2020): Tömlöchistoria. In: JOG.történet. Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2020. október 5. Online: <https://mtajogtortenet.elte.hu/blog/mezey-barna-tomlochistoria>
- Mezey Barna: Magyar jogtörténet. Online: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_mezey_magyar_jogtortenet/index.html (Letöltés ideje: 2020. október 27.)
- Nagy Adrienn (2014): Oktatás és lelki gondozás a dualizmus kori magyar börtönügy történetében. In: Börtönügyi Szemle, 4. sz., Budapest
- Pallo József (2014): Omnia Mutantur... (a magyar börtönügy rövid kodifikációs historikuma). In: Börtönügyi Szemle, 1. sz., Budapest
- Pulszky Ágost – Tauffer Emil (1867): A börtönügy múltja, elmélete és jelen állása különös tekintettel Magyarországra. Pest, Emich Gusztáv
- Ruzsonyi Péter (1999): Javíthatatlanok? A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés fejlődési trendje. In: Börtönügyi Szemle, 4. sz., Budapest
- Szöllősy Oszkár (1920): A magyar börtönügy vázlata. Budapest, Magyar Királyi Igazságügy-ministerium
- Szöllősy Oszkár (1935): Magyar börtönügy: a büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Részvénytársaság
- Vajna Károly (1906): Hazai régi büntetések. Budapest, Lőrintz János „Univers” könyvnyomda
- Vóko György (2014): A magyar büntetés-végrehajtási jog. Budapest, Dialóg Campus Kiadó Online: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_528_Voko_Gyorgy_Magyar_buntetes_vegrehajtasi_jog/ch01.html#id528200

